

General review
UDC 615 / 174 614.27

Dragan ŠTUPAR

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Srbije, Beograd

Milan MIČIĆ

Naučno društvo za istoriju zdravstvene kulture Vojvodine, Novi Sad

ETIČKA NAČELA I KODEKSI FARMACEUTA

Pojam *etika* potiče od dve grčke reči *ethos* – običaj i *ethikos* – moralan. Sa naučnog aspekta etika je filozofska disciplina ili nauka o moralnom fenomenu koja se bavi običajima, navikama i normama celokupnog ponašanja jednog društva i svakog njegovog pojedinca ponaosob.¹

U osnovi svakog moralnog delovanja postoji jedno *treba*. Tako sa aspekta zdravstvenog radnika osnovni moralni zahtev jeste da treba sačuvati ljudski život i njegovo zdravlje.

Ni u jednoj društvenoj delatnosti život i zdravlje čoveka ne zavise toliko od pomoći jednog pojedinca stručnjaka, koliko u zdravstvu – medicini i farmaciji. Zato je još od najstarijih dana rad i moralno, dakle etičko, ponašanje onih koji su se bavili lečenjem i spravljanjem lekova bilo predmet velikog interesovanja, od divljenja, preko strahopoštovanja do podozrivosti.

Stoga su veoma rano uvedeni posebni zakonski normativi koji su regulisali rad zdravstvenih radnika, ali i kaznene odredbe, često veoma stroge, za nesavestan rad ili neuspeh u lečenju bolesnika.

Tako je još vavilonski kralj Hamurabi, oko 2 000 godina pre n.e., u svom zakonu, uklesanom klinastim pismom na kamenom stubu, pored ostalog predvideo i sledeće:

"Ako bolesnik umre krivicom lekara ili izgubi oko, treba lekaru odrezati obe ruke. Ako je bolesnik bio rob, lekar mora da ga nadoknadi drugim robom".²

U starom Egiptu, prema sačuvanim papirusima iz oko 1 500 godina pre n.e., lekar čijom bi krivicom umro bolesnik, osuđivan je na smrt.³

Međutim, pored ovih propisa, iz kojih će kasnije prosteći zdravstvena deontologija – stručno zakonodavstvo, koje izričito naređuje šta i kako treba da se radi, veoma rano su se začela i posebna zdravstvena etička načela.

Mada se zakletva, koja se pripisuje Hipokratu (460-377.god. pre n.e.) čije i ime nosi, smatra prvom kodifikacijom načela zdravstvene etike, činjenica je da ona zapravo potiče još iz Pitagorske škole i da ju je Hipokrat polagao još prilikom stupanja u red asklepijada na ostrvu Kosu.⁴

Hipokratovu zakletvu morali su da polažu svi pripadnici udruženja asklepijada, tj. svi oni koji su izučavali veštinu lečenja i izrade lekova, a koja glasi:

"Kunem se polonom, lekarom Eskulapom, Higijom i Panacejom, svim bogovima i boginjama, pozivajući ih za svedoke, da ću po svojim sposobnostima i savesti, ispunjavati svoju zakletnu i svoje obaveze.

Svoje učitelje u ovom umeću poštovaću kao svoje roditelje, daću im što im bude trebalo za života, njihove ću potomke poštovati kao braću, a ako budu želeli podučavaću ih u ovom umeću, bez plate i bez ugovora. Pustiću ih da učestvuju na predavanjima i obukama i na sticanju sveg ostalog znanja kao svoju decu i decu svojih učitelja i sve đake koji se budu obavezali ugovorom i zakleli ovom zakletvom, ali drugoga više nikoga.

Svoj život ću podrediti koristi bolesnika, po mogućnosti i po savesti čuvaću ih od pogibije i nedaće. Nikome neću, pa makar me to i sam molio, dati smrtonosno sredstvo, niti ću kome takav savet dati. Isto tako neću ženi dati sredstvo za pobačaj ploda. Čisto i pobožno ću živeti i izvršavati svoje umeće. Neću nikome vaditi mokraćne kamence, već ću to prepustiti onima koji se time bave.

U koju god kuću stupim, radiću u korist bolesnika i čuvaću se namernog oštećenja, a naročito zavođenja žena i muškaraca, bilo robova, bilo slobodnih. Sve što budem video i doznao pri lečenju, ili izvan toga u svakodnevnom životu, a što nije prikladno da se obelodani javno, prećutaću i čuvati kao tajnu.

Održim li ovu zakletvu i ne prekršim li je, neka me sreća prati u životu i u uspešnom obavljanju svog posla, i da steknem večnu slavu i ugled među ljudima. Prekršim li ovu zakletvu i zakunem li se krivo, da mi se desi sve suprotno".

Hipokratova zakletva svojom sadržinom i smislom ističe da je za lečenje, pored znanja neophodna i humanost, što su kasnije prihvatile sve civilizovane države i ugradile u svoje zdravstvene kodekse.

Međutim, razdvajanjem do tada jedinstvene medicine na dve posebne grane, na medicinu u užem smislu i farmaciju, nastalog 1 240. god. na osnovu tzv. Salernskog edikta, napuljskog i sicilijanskog cara Fridriha II (1 212 - 1 250. god.), do tada jedinstvena načela zdravstvene etike počinju da, pored zajedničkih, primaju i određena specifična obeležja, kako za lekare tako i za farmaceute.

Osnovne odredbe Salernskog edikta (prema Tartalji⁵) određuju da:

1. potekar izrađuje lekove, ali ga kontroliše lekar, koji pritom mora da bude prisutan. (Interesant no je ovakvo nepoverenje prema radu apotekara, mada su za loše sačinjen lek bile predviđene i veoma stroge kazne)(prim. pisca).
2. Da bi apotekar mogao da otvori apoteku, morao je prethodno da dobije pismeno odobrenje od vlasti.
3. Lekarima je najstrožije zabranjeno da imaju svoje apoteke i da izrađuju lekove, kao i da ne smeju da budu u poslovnim vezama sa apotekarima. Cilj ove odredbe je, pored ostalog i da se spreči moguća zloupotreba, koju bi lekar i apotekar međusobnim dogovaranjem mogli da nanese bolesniku.
4. Lekovi mora da budu izrađeni po tačno određenim propisima "forma curariae", tako da je taj propis postao osnova za izdavanje budućih farmakopeja.
5. Lekovi moraju da se prodaju po tačno određenim cenama (Taxa medicamentorum).
6. potekarima se zabranjuje da prodaju otrove, osim onih koji služe za izradu lekova i ugrađeni su u određeni lek.
7. potekaru se takođe zabranjuje da prodaje sredstva za pobačaj.

Dalje diferenciranje farmacije od medicine sve više dovodi do potrebe da se propišu određeni etički elementi specifični za farmaceutsku delatnost.

Tako su posebnim etičkim kodeksima farmaceuti bili obavezni da prilikom primanja diplome ili preuzimanja neke od stručnih funkcija moraju da polažu i odgovarajuću zakletvu, svečanu obavezu i slično, kojom su se obavezivali da će se u svom stručnom radu strogo pridržavati određenih deontoloških i etičkih normi.

Pri tom je posebna pažnja poklanjana moralnom liku u čistoti života i rada farmaceuta, njegovom odnosu prema bolesnicima, svojim kolegama, lekarima i drugom medicinskom osoblju, etičkom odnosu prema lekarskoj tajni, jednakosti bolesnika bez obzira na rasu, pol, politička ubedenja, lična osećanja i dr.

Na tlu Jugoslavije, zavisno od društveno-političkih stanja, tokom proteklih vekova, u pojedinim njenim delovima bili su na snazi različiti etički kodeksi. Oni su

nastali ili pod uticajem razvijenije zdravstvene kulture susednih zemalja, ili su direktno preneseni iz zemalja koje su imali državnu supremaciju nad pojedinim teritorijama. Tako su farmacija i zdravstvena kultura u gradovima Dalmacije bili pod uticajem Venecije i gradova apeninskih država, u Hrvatskoj - Austrije i Ugarske, u Sloveniji - Austrije i Nemačke, u Bosni i Hercegovini - Turske a potom Austro-Ugarske, u Srbiji i Makedoniji - Turske, u Vojvodini - Austro-Ugarske, itd.

Tako je po ugledu na nemačke propisse zemaljski fizik u Novom Mestu dr Bartolomej Schober još 1 598. god. napisao "Upute kako se neki apotekari ponašaju, šta treba da rade, a čega da se "klone". Ova uputstva (napisana na nemačkom jeziku) mogu se smatrati prvim našim propisom za ponašanje farmaceuta, u neku ruku i etičkim farmaceutskim kodeksom.

Osnovna etička načela u farmaciji nalaze se i u zakletvama diplomiranih apotekara koje su morali da polažu pre stupanja na dužnost pred profesorima univerziteta i predstavnicima vlasti.

Tako je u severnim krajevima naše zemlje, prema propisima "Normativum sanitatis" iz 1770. god., koji je važio do 1780. god., apotekar morao da polaže zakletvu kojom se obavezivao:

"Ja N.N. svečano obećavam ovim i zaklinjem se Bogom svemogućim da ću tačno izvršavati milostivo propisane sanitetske odredbe i instrukcije date apotekarima. Svoju veštinu i službu i sve što činim zavisno od ovog u svako ću vreme verno i vredno izvršavati i propisane recepte po vrsti leka, meri, težini i uostalom bez ikakve izmene priređivati ili dati da se priređuju. Neću uzimati jedan sastojak umesto drugog i neću prodavati opasne, jake i sastavljene lekove bez znanja lekara. Uzdržaću se samog lečenja i posećivanja bolesnika, osim u slučaju nužde, a još manje ću izdati otrov nekom nepoznatom bez dovoljno osiguranja, a kako to instrukcije propisuju i najzad uopšte, kako spada i doliči poštenom i savesnom apotekaru, sam ću se ponašati i truditi da se i moji nameštenici u oficini tako ponašaju. Tako mi Bog pomogao".⁶

Očigledno je da u ovoj zakletvi dominiraju oni elementi Hipokratove zakletve koji se odnose na rad farmaceuta. Osnovna vrednost leži ne samo u pridržavanju zakonskim propisima, već daleko više u etičkom ponašanju farmaceuta, koji se obavezuje sâm na moralno ponašanje i da će u tom pogledu uticati na svoje radnike.

I u nekim drugim delovima naše zemlje farmaceuti su takođe morali da polažu zakletvu sličnog sadržaja, a koju je propisao nadležni sanitetski organ. Tako je u kneževini Srbiji svaki farmaceut morao da položi zakletvu na zvanje i položaj.

Mada su ove zakletve u različitim vremenskim periodima imale različite tekste, svojim sadržajem uvek su postavljale pred onog ko ih je polagao, tačno određene farmaceutsko-tehnološke i etičke zahteve.

Ilustrativna je zakletva koju je mr farm. Đorđe Bogdanović morao da položi prilikom stupanja na dužnost provizora Pravitelstvene (državne, prim. pisca) filijalne apoteke u Kragujevcu 1 853. god.:

"ZAKLETVA

Ja dole potpisani zaklinjem se svemogućim Bogom pred njegovim svetim Krstom i Jevandelijem, da ću Njegovoj Svetlosti Milostivešem Gospodaru i Knjazu Srbskom Aleksandru Karadordeviću na svakom mestu i u svako vreme veran biti, da ću zemaljskim zakonima i sanitetskim uredbama i propisima postojećim i u buduće izdatim se mogućim inštrukcijama neodstupno povinovati se, hudožestvo i dužnost moju iz ove proističuće poslove, svagda verno, prilježno i tačno izvršavati, povereno mi Pravitelstveno dobro u Apoteki filijalnoj naodeće se štediti i čuvati i o njima istinit i tačan račun davati, lekove shodno propisanim lekarskim receptima imenom, merom i težinom bez ikakvog preinačenja praviti, da silovite i opasne i sastavljene lekove bez lekarskog znanja neću izdavati, da ću se lečenja i toga radi posećivanja bolesnika izuzimajući samo neodložnu nuždu uzdržavati i još manje otrovne stvari izvan propisanog načina sâm, ili drugi izdavati, i da ću se voošte tako vladati, kao što čistom i poštenom apotekaru pristoi i nastojavati da se i meni podčinjeni dobro vladaju. Tako mi Bog pomogao kao što ja ovu zakletvu

nabljudavao budem i tako, da mogu o tom dati odgovor na strašnom Sudu. Zaključujući ovu moju Zakletvu, celivam Slovo i Krst Spasitelja našeg. Amin.

2 novembra 1853. god.
U Kragujevcu

Dorde Bogdanović
Apotekar⁷

Koliki je značaj pridavan sadržaju ove Zakletve i njene deontološko-etike obaveze po farmaceuta, vidi se iz činjenice da je ovom činu prisustvovao i zakletvu overavao svojim potpisom i pečatom najviši crkveni vilikodostojnik.

Pojedini zakonski propisi tokom druge polovine 19. veka i prve polovine 20. veka su takođe sadržavale i neke odredbe sa farmaceutske-etičkim načelima, kao što su "Pravilo o apotekama i apotekarima" (Beograd, 1865. god.), "Zakon o ljekarništvu" (Zagreb, 1894. god.), "Pravilnik o unutrašnjem redu javnih apoteka" (Apotekarska komora Kraljevine S.H.S., Beograd, 1932. god.), i dr.

Međutim, tek posle II svetskog rata, u kome su neki nacistički lekari činili do tada nezamislive zločine (prisilni medicinski eksperimenti na živim ljudima i genocid), Međunarodni savez lekarskih društava je u Ženevi 1948. god. doneo savremenu zakletvu, sa nadnacionalnim konceptom, pod nazivom "Ženevska formulacija Hipokratove zakletve".

Na bazi ove Ženevske formulacije je 1963. god. donet i naš "Kodeks etike zdravstvenih radnika SFR Jugoslavije".

Načela našeg Kodeksa obavezuju sve zdravstvene radnike, bez obzira na vrstu rada i položaja u zdravstvenoj službi, da sve svoje umne i fizičke sposobnosti i svu svoju stručnu i društvenu delatnost posvete najvećoj vrednosti socijalističkog društva čoveku.⁸

Zbog opšteg karaktera ovog Kodeksa koji važi za sve zdravstvene radnike pa i farmaceute, možemo ga smatrati etičkim ustavom.

"Kodeks etike zdravstvenih radnika SFRJ" međutim ne razrađuje etička načela za pojedine profile zdravstvenih radnika, a koji često imaju veoma značajne specifičnosti, pa je ostavio mogućnost da stručna udruženja, u okviru Kodeksa, dograde i svoja spedična etička načela. Uočavajući ovaj nedostatak još u početku izrade Kodeksa, Tartalja je u decembru 1963. god. preko Farmaceutskog društva Hrvatske predlagao da se na bazi ovog Kodeksa i predloga "Deontološkog i etičkog kodeksa farmaceuta Jugoslavije" koji je 1960. god. izradila posebna komisija Saveza farmaceutskih društava Jugoslavije (u sastavu: mr farm. Andreja Delini, mr farm. Antun Kalovac i doc. dr mr farm. Hrvoje Tartalja), izradi poseban "Kodeks farmaceutske etike", ali je predlog ostao nerealizovan.⁹

Međunarodna farmaceutska federacija (F.I.P) je 1959. god. pripremila, a na svojoj glavnoj skupštini održanoj u Kopenhagenu 1960. god. prihvatila međunarodni kodeks moralnih obaveza farmaceuta.

Prema slobodnom prevodu Tartalje tekst glasi:

"Međunarodni farmaceutski kodeks
Glava prva. Opšte obaveze farmaceuta
Poglavlje prvo. Opšte odredbe.

Član 1. Farmaceut ne sme da obavlja bilo kakve radnje ili da deluje štetno po profesiju, pa i izvan mesta delovanja.

Član 2. Za vreme dok farmaceut radi u apoteci nesme da sprovodi bilo kakve aktivnosti koje bi bile u suprotnosti sa čašću struke.

Poglavlje drugo. Učešće farmaceuta u zaštiti zdravlja

Član 3. Farmaceut mora biti u službi naroda. Ophodiće se podjednako sa svim bolesnicima. Farmaceut mora, u granicama svog znanja, da pruži pomoć obolelom koji je u neposrednoj opasnosti, ako je nemoguće ostvariti lekarsku pomoć.

Član 4. U izuzetnim slučajevima (epidemija, nesretni slučajevi, itd.) farmaceut nesme ostaviti svoje radno mesto ili se udaljiti bez odobrenja nadležnih vlasti.

Član 5. Farmaceut neće davati upute, ni rečima, ni delima, za obavljanje onoga što je u suprotnosti sa dobrim ukusom i običajima.

Član 6. Obaveza je svih farmaceuta da čuvaju profesionalne tajne, osim u slučajevima u kojima je to dozvoljeno zakonima dotične države.

Član 7. U želji da se sačuva profesionalna tajna, farmaceut neće javno o tome govoriti, posebno ne u apoteci, ništa o bolestima pacijenta i o načinu lečenja. Isto će tako izbegavati svaku dalju aluziju iz koje bi se moglo nazreti ono što predstavlja profesionalnu tajnu.

Poglavlje treće. Odgovornost i o samostalnosti farmaceuta

Član 8. Farmaceut sam izrađuje i izdaje lekove i nadgledava pažljivo sve što on sam ne radi.

Član 9. U svakoj apoteci mora da na pogodan način bude istaknuto ime farmaceuta, a ako se radi o apoteci koju vode socijalne ustanove, onda ime odgovornog rukovodioca apoteke.

Član 10. Asistent farmaceuta je onaj diplomirani farmaceut koji pomaže izučenom farmaceutu u nekoj farmaceutske ustanovi.

Član 11. Farmaceut bilo da je vlasnik, zastupnik, asistent ili zamenik, nesme ni pod kojim razlogom da sklopi ugovor kojim bi se otuđila makar i delimično samostalnost u tehničkom radu svoje profesije.

Poglavlje četvrto. O farmaceutskim ustanovama

Član 12. Izrada i izdavanje lekova, ili uopšte sve radnje koje se vrše u farmaceutskim ustanovama, moraju se izradivati secundum artem.

Član 13. Farmaceutske ustanove moraju da budu smeštene na mestima prikladnim i podesnim za taj rad, dobro snabdevene i odražavane.

Član 14. Svaka supstancija koja se nalazi u farmaceutskim ustanovama mora da bude označena svojim nazivom koji se nalazi na nalepnici na pogodnom mestu. Ova etiketa mora da bude gde god to mogućnosti dozvoljavaju usklađena sa važećim propisima.

Glava druga. Zabrana pojedinih postupaka kojim se traže kupci.

Poglavlje prvo.

Član 15. Farmaceut neće tražiti klijente bilo kojom vrstom nagovaranja ili nekim drugim načinom, koje ne bi bilo u skladu sa čašću njegovog zvanja, makar da ti postupci i sredstva nisu zabranjeni zakonskim odredbama koje su na snazi.

Član 16. U vršenju svojih dužnosti farmaceut neće upotrebljavati nikakve druge nazive, osim svog imena, i stručnih naziva (univerzitetski, bolnički, naučni, itd).

Član 17. Osim onih naziva koji su propisani odredbama posebnim za neku državu i onih koji proizilaze iz njegovih socijalnih izvora, na službenim papirima, almanasima i godišnjicama, neće upotrebljavati bilo koje druge. Jedino će se služiti onima:

1. Kojim olakšava kontakt sa pacijentima ili snabdevačima, pa će upotrebljavati samo prezime, ime, adresu, telefon, dane i vreme u kojima je apoteka otvorena, broj tekućeg računa i poštanskih čekova.

2. Obaveštenje kojim se aktivnostima bavi.

3. Počasti i odlikovanja koje dobiva dozvoljene su u pojedinim zemljama.

Član 18. Bilo koja oglašavanja preko medicinskih ili farmaceutskih udruženja mora da budu istinita i poštena.

Poglavlje drugo. O nelojalnoj konkurenciji.

Član 19. Slobodan izbor je nepisano pravo bolesnika. Strogo je zabranjeno farmaceutima da skreću pažnju, direktno ili indirektno, pojedincu da je njihova pomoć bolja, osim ako to nije dozvoljeno posebnim propisima.

Član 20. Zabranjeno je zamenjivati jedan lek drugim, makar postojala saglasnost proizvođača lekova, ili misleći da je ponuđeni lek jednakog ili boljeg kvaliteta.

Član 21. Farmaceuti će izbegavati da se služe bilo kojim aktom ili potvrdom o njegovoj uslužnosti.

Član 22. Farmaceuti koji obavljaju neku izbornu ili administrativnu dužnost neće to upotrebljavati s ciljem da sebi povećaju klijentelu.

Poglavlje treće. Zabrana pojedinih ugovora i sporazumevanja.

Član 23. U suprotnosti je sa profesionalnim moralom bilo koje sporazumevanje ili bilo koji postupak kojim bi se mešetarilo sa zdravljem ili traženje nagrađivanja za izvršenje radova u apotekama.

Posebno se zabranjuje:

1. Svaka isplata ili primanje novca među onima koji vrše zdravstvenu službu, za koje ne bi bili posebno ovlašćeni.
2. Svaka isplata ili primanje nagrada između farmaceuta i bilo koje druge osobe.
3. Svako nepravilno primanje novaca ili sredstava u naturi na cene proizvoda ili usluga.
4. Svaka radnja kojoj je svrha da se od stranke izvuče neka korist.
5. Svaki dogovor, s bilo kim, kojim bi se ugovorilo obavljanje rada u apoteci koji je u suprotnosti sa važećim propisima.

Član 24. Zabranjen je bilo kakav dogovor između farmaceuta i lekara ili lekarskog pomoćnika i bilo koje druge osobe. Po definiciji dogovor je sporazum između dve osobe ili više osoba sa ciljem da se ostvari korist na štetu bolesnika, ili da se dobije određen deo zarade.

Član 25. Međutim, nije zabranjeno da se između farmaceuta i nekog člana lekarskog staleža vrše isplate koje su nastale autorskim pravima i izumima.

Član 26. Farmaceuti mogu da primaju isplate koje bi proizlazile iz njegovog doprinosa nauci, u proučavanju ili izradi lekova i pribora, osim ako su ovi izrađeni ili su date upute od drugih osoba.

Glava treća. Kojih se pravila treba pridržavati u odnosu sa publikom.

Član 27. Uvek kada je to potrebno farmaceut treba da preporuči bolesniku da se konsultuje s lekarom.

Član 28. Farmaceut ne može da ispravi preskripciju bez dogovora sa onim koji je nju napisao.

Član 29. Farmaceut mora da bude veoma pažljiv i odgovoran odgovarajući na pitanja bolesnika ili njihovih srodnika o prirodni bolesti ili o vrednosti lekova koji su propisani ili aplicirani.

Član 30. Treba se suzdržavati u saopštavanju dijagnoze ili prognoze bolesti, za koju su pozvani da učestvuju u lečenju. U svakom slučaju treba izbegavati stručne komentare o bolesti ili da se bolesnicima sugerišu zaključci na osnovu saznanja iz proskripcije.

Glava četvrta. Odnosi sa članovima zdravstvene profesije

Poglavlje prvo. Odnos prema pripadnicima zdravstvene profesije.

Član 31. Farmaceuti će nastojati da stvore duh poštovanja ne samo međusobnog, nego i među članovima ostalih zdravstvenih radnika, sa osećajima poštovanja i poverenja. Posebno će poštovati nezavisnost.

Član 32. Navode u znanstvenim delima, bez obzira kakvog sadržaja, treba tačno i verno tumačiti.

Član 33. Farmaceuti će izbegavati svaku aktivnost koja bi štetila drugim članovima zdravstvene službe u odnosu na njihove klijente.

Član 34. Farmaceuti će sprečiti da se od bilo koga u apoteci izdaju bilo kakva medicinska uputstva.

Poglavlje drugo. Odnos farmaceuta sa svojim saradnicima.

Član 35. Farmaceuti će se obraćati svim svojim saradnicima jednako i uz puno poštovanje njihove ličnosti i ravnopravnosti.

Član 36. Farmaceuti će i od svojih saradnika zahtevati striktno pridržavanje svih postavki ovog kodeksa.

Član 37. Farmaceute pomoćnike moraju bratski da tretiraju, kao farmaceute, jer ovi im pomažu, tako i ostalo osoblje u apoteci.

Poglavlje treće. Dužnosti farmaceuta nastavnika za stažere

Član 38. Farmaceut je nastavnik, a student stažer njegov učenik. Nastavnik je dužan da pruži praktične instrukcije stažeru i obučiti ga tehničkom radu u oficini. Nastavnik treba da stažeru ulije ljubav i poštovanje prema struci i da mu služi kao primer svojom stručnošću.

Član 39. Nijedan farmaceut ne treba da počinje sa nastavom dok se sâm ne pripremi i ako nema odgovarajući materijal za nastavu.

Član 40. Farmaceut nastavnik treba da pobudi vernost, poslušnost i poštovanje kod svog učenika, kako bi mogao da na njega prenese i svoje znanje.

Poglavlje četvrto. Kolegijalne obaveze i dužnosti.

Član 41. Svi farmaceuti treba da se međusobno pomažu u obavljanju svojih dužnosti i u svim prilikama da ispunjavaju međusobnu lojalnost i solidarnost.

Član 42. Svaki dogovor koji se sklopi među farmaceutima treba da bude iskren i pravedan. Sve obaveze koje proizlaze iz tog ugovora treba da se ispunjavaju u duhu kolegijalnosti.

Član 43. Farmaceut ne treba da odvrća saradnike od svojih kolega. Pre nego što u svoju službu primi bivšeg saradnika nekog svog bliskog kolege ili direktnog konkurenta, treba da o tome obavesti dotičnog kolegu ili konkurenta. Svi nesporazumi iz ove oblasti treba da se rešavaju pred stručnim udruženjem.

Član 44. Svi postupci ili izjave koje mogu da nanese materijalnu ili moralnu štetu kolegi na stručnom području su kažnjivi, pa čak i ako to ne zadire u stručni domen.

Kolegijalnost obavezuje farmaceute koji su u sporu na stručnom planu, da pokušaju da se izmire. Ako u tome ne uspeju, treba da o tome obaveste predsednika nadležnog stručnog udruženja."

Danas je rad farmaceuta ugrađen u sve oblasti zdravstva, gde čini jednu od osnovnih karika celokupne zdravstvene službe, zatim u industriju (farmaceutsku, medicinsku, hemijsku i srodne), u nauku, prosvetu, itd. U ovako polivalentnoj delatnosti farmaceuti su često izloženi različitim uticajima i situacijama, koji sa etičkog aspekta mogu da ga dovedu do nedoumice, zablude pa i svesnog ili nesvesnog kršenja etičkih načela zdravstvenih radnika.

Ovakvo stanje u struci, kao i zakonska akta koja sankcionišu, kako krivična, tako i neetička dela, nametnula su zaključak da sama farmaceutska struka treba da pristupi izradi etičkih načela farmaceutske radnika, koja bi s jedne strane dopunila "Kodeks etike zdravstvenih radnika SFRJ", a s druge strane i stručno zakonodavstvo i celokupno zakonodavstvo po pitanju moralne odgovornosti farmaceuta.

Stoga su na X kongresu farmaceuta Jugoslavije održanom u Novom Sadu 21-24 IX 1988. god. kao jedno od plenarnih tema razmatrana i usvojena etička načela farmaceutske radnika, a koja glase:

"ETIČKA NAČELA FARMACEUTSKIH RADNIKA

"Kodeks etike zdravstvenih radnika SFRJ" ne obuhvata sve elemente značajne za rad farmaceuta. Zbog toga su etička načela farmaceutske radnika dopuna zdravstvenom zakonodavstvu, i putokaz u pitanjima koje zakonskim propisima nije moguće regulisati, naročito u vezi moralne odgovornosti i savesti farmaceutske radnika.

Farmaceutu je osnovno načelo briga o zdravlju i blagostanju pojedinca i društva.

Farmaceut održava dostojanstvo i čast svog zvanja, ne učestvuje ni u jednoj delatnosti koja bi brukala struku i nepristrasno razobličava svako tajno i neetičko ponašanje u struci.

Farmaceut se zalaže za izradu, oblikovanje i izdavanje samo onih lekova i pomoćnih lekovitih sredstava koji odgovaraju zakonskim propisima i dobrog su kvaliteta.

Farmaceut je lično odgovoran za izdavanje lekova bez recepta.

Pošto bolesnik ne može sâm proceniti kvalitet farmaceutske usluga, mora da postoji potpuno poverenje između bolesnika i farmaceuta. To poverenje farmaceut mora svojim radom da stvara i održava.

Farmaceut mora permanentno da usavršava i proširuje svoje stručno znanje i da ga upotrebljava u svom svakodnevnom radu.

Farmaceut ne sme da pristane niti da nagođava druge na obavljanje svoga rada u uslovima koji mogu da mu štete ili ometaju njegov suverenitet u obavljanju stručnih poslova, da pogoršavaju kvalitet njegovog rada ili da od njega traže neetičko obavljanje stručnog rada.

Značajna osobina farmaceutske struke je nesebično zalaganje za dobro društva. Zbog toga farmaceut mora da izbegava sve radnje koje bi mogle da izazovu sumnju na lične koristi. Sva njegova rešenja moraju da se temelje na proceni stručne opravdanosti, a ne na materijalnoj koristi. Zdravlje bolesnika treba da bude na prvom mestu.

Farmaceut mora da poštuje poverljivu i ličnu prirodu stručnih dokumenata. Svi podaci o bolesniku, koje farmaceut dobije prilikom obavljanja svog profesionalnog rada, smatraju se poverljivima i treba ih tretirati kao stručnu tajnu. Iznimka su slučajevi koji idu u prilog bolesniku ili ih određuje zakon.

Farmaceut saraduje sa organizacijama koje imaju za cilj poboljšanje farmaceutske struke te ulaganjem svoga vremena i sredstava doprinosi njihovom razvoju i radu.

Farmaceut učestvuje u radu odgojno-obrazovnih ustanova.

Farmaceut saraduje sa ostalim zdravstvenim radnicima u celokupnoj obradi bolesti i bolesnika: u dijagnostici izvođenjem potrebnih kliničko-biohemijskih analiza, te u terapiji davanjem uputa za bezbednu i racionalnu upotrebu lekova.

Farmaceut mora svoje znanje da prenosi na druge farmaceutske radnike i tako ih uvodi u rad, što je njegova dužnost, a ne dobra volja.^{10 11.}

Etička načela i kodeksi farmaceuta Jugoslavije se zasnivaju na osnovnim principima "Kodeksa etike zdravstvenih radnika SFR Jugoslavije", dopunjavajući njihova osnovna načela elementima neophodnim za definisanje određenih specifičnosti farmaceutske zdravstvene delatnosti.

U dogradnji i definisanju etičkih načela farmaceutske radnika Jugoslavije korišćena su iskustva farmaceuta širom sveta, prvenstveno Međunarodnog farmaceutskog kodeksa, uz puno poštovanje osnovnih moralnih odlika jugoslovenskog društva.

LITERATURA I IZVORI:

- ¹⁾ Milovanović D., *Medicinska etika*, Naučna knjiga, Beograd, 1976. 28. - ²⁾ Glesinger L., *Povijest medicine*, Školska knjiga, Zagreb, 1978, 21.- ³⁾ Ibidem, 24.- ⁴⁾ Ibidem, 23.- ⁵⁾ Tartalja H., *Kratak pregled povijesti farmacije*, IV izd. Farmaceutsko-biohemijski fakultet, Zagreb, 1965, 61-62.- ⁶⁾ Mičić M., *Farmaceut*, Novi Sad, 1972, 4, 27-33.- ⁷⁾ Marjanović V., *Zdravstvena kultura Kragujevca u XIX veku*, Farmacija, Kragujevac, 1979, 243.- ⁸⁾ *Kodeks etike zdravstvenih radnika SFR Jugoslavije*, Beograd, 1964.- ⁹⁾ *Deontološki i etički kodeks farmaceuta Jugoslavije* (predlog), Savez farmaceutske društava Jugoslavije, Zapisnik Komisije za izradu Kodeksa, u sastavu Andreja Delini, Antun Karlovac i Hrvoje Tartalja, sa sednice održane u Zagrebu 17. III 1960. god.- ¹⁰⁾ Zbornik radova, knj. I, Plenarni referati, X kongres farmaceuta Jugoslavije, 21. - 24. IX 1988. god., Novi Sad, 191-192.- ¹¹⁾ *Etična načela znanstveno raziskovalnega dela v zdravstvu*, Slovensko farmacevtsko društvo, Ljubljana, 1985.

Dragan STUPAR

Scientific Society for Health Culture of Serbia, Beograd

Milan MIČIĆ

Scientific Society for Health Culture of Vojvodina, Novi Sad

ETHICAL PRINCIPLES AND PHARMACISTS' CODEXES

Key words: Ethics of pharmacists'; Pharmacists' codexes of ethics

Ethical principles of medical personnel originate still from Hypocrates' oath. However, already on the occasion of splitting up medicine and pharmacy (Sicilian edict, 1 240) and later, these principles were

supplemented by new deontological and ethical requirements which, in addition to common, began to take specific characteristics for both physicians and pharmacists.

According to special ethical codexes pharmacists were obliged, on the occasion of receiving a diploma or taking on a professional function, to pass an appropriate oath, a solemn promise and similarly, promising to keep strictly the appropriate deontological and ethical norms in their professional work.

In such a case special attention was paid to morality and purity of a pharmacist's life and work, his relations to patients, his colleagues, physicians and other medical personnel, ethical relation to medical confidentiality, equality of patients regardless the race, sex, political belief, personal feelings and so on.

In this article there are shown ethical codexes of pharmacists which used to be applied in this region from the oldest up to the Codex of Ethics for Medical Personnel of SFRY obliging physicians, pharmacists and other medical personnel to keep in their word the principles of Yugoslav ethical practice, based on lasting moral values from history and tradition of our nations and national minorities, ethics of medical personnel in NLW as well as the ethics of Yugoslav society. Ethical principles of pharmaceutical personnel, adopted on 10th Congress of Yugoslav pharmacists in 1 988, originate from them.

(Rad je primljen u Uredništvu 10. II 1990. god.)